

Emma Morano blev 117 år

Et besøg hos Emma Morano, som var verdens ældste menneske, da hun døde i 2017.

I løbet af de sidste 20 år er der stadig ingen længelevende i verden, som har kunnet indhente de tre længstlevende mennesker, der alle tre i døde i slutningen af 1990'erne. I hvert fald ingen hvis påståede ekstremt høje aldre har kunnet dokumenteres. Den franske kvinde, Jeanne Calment, der døde som 122-årig i 1997, er stadig den i verden, som dokumenteret har levet længst; den amerikanske kvinde, Sarah Knauss, der døde som 119-årig i 1999, er stadig den næstældste; og den canadiske kvinde, Marie-Louise Meilleur, der døde som 117½-årig i 1998, er stadig den tredje ældste.

Men bemærkelsesværdigt er yderligere tre blevet 117 år i løbet af de sidste par år. Det drejer sig ligeledes kun om kvinder: Den japanske kvinde Mikao Osawa (født 5. marts 1898, død 1. april 2015), den italienske kvinde Emma Morano (født 29. november 1899, død 15. april 2017) og den jamaikanske kvinde Violet Brown (født 10. marts 1900, død 15. september 2017). Det er samtidig de sidste tre kvinder, som blev født i det 19. århundrede (idet år 1900 betragtes som tilhørende det 20. århund-

rede), og dermed også de sidste, som har levet i tre århundreder. Dog er Emma Morano den sidste, som er født i 1800-tallet.

De to førstes aldre er sikkert dokumenterede, da der ikke blot er fundet fødsels-, bryllups- og døds-attester på dem selv, men også deres forældres, søskendes og børns tilsvarende attester, uddannelsesdokumenter, oplysninger om deres arbejdspladser, registreringer i plejehjemsarkivet m.v. Violet Browns alder er dog endnu ikke helt sikkert dokumenteret (hun har ingen fødselsattest, hvorfor evidensen skal sandsynliggøres af andre dokumenter fra barnsben over voksenliv til alderdom). Sammen med den belgiske demograf Michel Poulain har jeg fremskaffet og fremstillet den fulde dokumentation vedr. Emma Morano i forbindelse med vore to besøg hos hende, da hun var hhv. 115 og 116 år. Denne dokumentation fremgår af kapitlet om hende i en ny bog om "supercentenarians" (dvs. 110+-årige), som udgives i begyndelsen af 2018. I denne artikel fremlægges imidlertid blot en kort beskrivelse af hendes livsforløb. Vore kilder fremgår til sidst i artiklen.

Emma Morano døde som verdens ældste den 15. april 2017 i sin lille toværelseslejlighed i den lille by Pallanza – i dag en bydel tilhørende Verbania kommune ved søen Lago Maggiore, ca. 100 km nord for Milano. Hun blev født den 29. november i den lille bjergby Civasco, ca. 50 km vest for Pallanza, og blev 117 år og 137 dage. Hendes far Giovanni Morano var dengang jernbanearbejder og var som 22-årig i gang med at bygge jernbanen i omegnen. Hendes mor var tekstilarbejderske og var 24 år. De var blevet gift i 1897. Faren døde som 71-årig og moren som 93-årig, begge døde i Verbania.

Emma var deres første barn og det eneste barn, som var født i Civasco. Kort efter flyttede familien til industribyen Villadossola ca. 50 km nordvest for Verbania, hvor faren arbejdede i et støberi. Efter første verdenskrig flyttede familien til Verbania, hvor forældrene dog blev skilt. Men forinden fik de yderligere syv børn, heraf fire døtre og tre sønner. Som det fremgår af **Tabel 1** blev fem af disse over 80 år, heraf tre over 90 år og en søster 102 år. Emma Morano havde derfor en stor familie omkring sig, da flere

Forældre	Fødselsdato	Dødsdato	Alder ved død
Giovanni:	15.05.1878	15.04.1950	71 år
Matilde:	28.10.1875	29.04.1969	93 år
Børn			
1. Emma:	29.11.1899	15.04.2017	117 år
2. Edouardo:	13.01.1901	23.05.1932	31 år
3. Quinta:	22.06.1903	16.06.2000	94 år
4. Lucia:	27.12.1904	24.02.2003	98 år
5. Carmen:	26.10.1906	11.02.1994	87 år
6. Angela:	16.12.1908	03.01.2011	102 år
7. Luigi:	20.01.1911	04.10.1995	84 år
8. Ottavio:	19.05.1913	20.09.1979	66 år

Tabel 1. Emma Moranos forældre og deres børn.

Emma Moranos lille toværelses lejlighed på første sal.

Emma Morano blev født den 29. november 1899 og døde den 15. april 2017. Hendes far var støberiarbejder, hendes mor tekstilarbejderske, og hun var den første af en søskendeflok på otte, som hun alle overlevede, selvom både moren og tre søstre blev over 90 år. Hun boede det meste af sit liv i Verbania ved Maggiore søen, ca. 100 km nord for Milano. Der arbejdede hun først som syerske på en fabrik, dernæst som kok på en kostskole indtil hun var 75 år. Hun var kortvarigt gift og fik et barn, der døde som spæd. Hendes temperament var stærkt og hun blev i familien kaldt "generalen". Selv tillagde hun sit lange liv sin arv, sin kost (rå æg, grappa og chokolade), sin gode søvn, sit positive livssyn, og valget af at leve uden mand. Hun havde aldrig været indlagt på hospital og døde siddende i sin lænestol i sin lille toværelses lejlighed.

Bernard Jeune

Lektor på Syddansk Universitet, tilknyttet Dansk Center for Aldringsforskning.
BJeune@health.sdu.dk

af hendes søskende og deres børn forblev i Verbania. Hun havde således 11 niecer, 8 nevøer, og talrige grand- og old-niecer og nevøer, da hun døde.

Familien flyttede ifølge Emmas eget udsagn til Verbania, fordi Villadossola, som ligger i en dal omgivet af høje bjerge, var usund at bo i, især fordi luften var forure-

net af røg og støv fra støberier, minedrift, og savværker. Efter et par år, hvor hun som ung arbejdede i nærheden af Novaro vest for Milano, tilsluttede hun sig moderen i Pallenza i 1925 og boede resten af sit liv der. Her blev hun i 1926 gift med Giovanni Marinuzzi, men ægteskabet var ikke godt, og da han var voldelig endte det med, at

Emma Morano med sin læge Carlo Bravo 17. maj 2016.

hun efter eget udsagn måtte smide ham ud. Ifølge hendes niece Maria, var det Emmas mor, som havde presset hende til at gifte sig med ham. De fik et barn sammen, men det døde et halvt år gammel. I et interview med en amerikansk journalist fortalte hun, at hun siden havde haft flere tilbudere, som havde foreslået hende et nyt ægteskab, men hun ønskede ikke mere at blive domineret af nogen. I mere end 30 år arbejdede hun som syerske i en virksomhed, der fremstillede sække til kartofler. I

disse år boede hun i en af virksomhedens lejligheder. Derefter arbejdede hun i ca. 20 år i køkkenet i en katolsk kostskole – Sankt Maria kollegiet, som lå i bakkerne bag Palenka. Hun arbejdede der, indtil hun gik på pension som 75-årig. I den tid boede hun i en lille lejlighed, som tilhørte kostskolen, tæt på San Giuseppe kirken. Som pensionist flyttede hun til en lille toværelses lejlighed på første sal nær ved San Leonardo kirken, som tilhørte denne kirkes sogn. Huslejen var kun på 50 Euro. Her boede

hun indtil sin død. I de seneste år (vistnok siden hun var ca. 110 år) kunne hun ikke komme udenfor, da hun ikke mere kunne gå ned ad stentrappen.

Da vi besøgte hende første gang i oktober 2015 sad hun på sin seng uden støtte. Hendes syn var stærkt nedsat, hun kunne hverken læse avis eller se fjernsyn mere, men hun kunne genkende ansigter tæt på. Også hendes hørelse var nedsat, men hun kunne forstå en, hvis man talte højt. Hun syntes ikke umiddelbart at have større hukommelsesproblemer, idet hun ikke blot kunne svare på mange spørgsmål vedr. hendes tidligere liv, bl.a. om sine forældre og sit dårlige ægteskab. Hun kunne huske, at hendes mor havde været to ældre end hendes far. Hun kunne også huske ting vi havde talt om for kort tid siden. Hun kunne altid huske hvem, der havde besøgt hende dagen før. En amerikansk journalist mente dog efter et interview, at hun ikke kunne

“

Andre praktiserende læger ville have accepteret, at hun ikke ville hospitaliseres til en blodtransfusion og dermed lade hende udånde stille og roligt i en meget høj alder. Men hendes egen læge gav hende aldrig lov til at fejle det mindste, uden at han var over hende.

Vores første besøg 13. oktober 2015.

huske kendte historiske begivenheder fra fx Mussolinis tid. Hun boede i et område, som i høj grad havde gjort modstand, da tyskerne havde besat området, og det huskede hun udmærket.

Hun virkede mere skrøbelig end på billeder, som vi så fra hendes 115-års fødselsdag og få år tidligere. Og efter en halv times snak med os blev hun træt og ville gerne lægge sig. Hun havde lige overstået en antibiotisk behandling for en urinvejsinfektion. Siden september 2015, dvs. for knap et år siden, havde hun fået daglig hjælp af en kommunal hjemmehjælper – en ung kvinde fra Columbia, som også sov i lejligheden hver nat.

Indtil da var hun blevet hjulpet af sin nevøs kone, som stadig tilberedte hendes måltider. Denne fortalte, at Emma stadig spiste rå æg, som hun havde gjort hver dag siden hun var 20 år. Det fik hun nærmest ordineret af sin læge dengang, da hun var

anæmisk (havde blodmangel): rå bækfod med et rå æg ovenpå, dvs. en tatarbøf. Hun startede dagen med at suge et rå æg sammen med en "biscotta" og lidt mælk. Ved ellevetiden fik hun en "minestra"-suppe og ca. 120 gram rå bækfod sammen med endnu et rå æg. Om eftermiddagen spiste hun nogle frugter, hovedsagelig bananer og druer sammen med endnu en "biscotta". Ved seks-tiden om aftenen fik hun endnu en suppe, men denne gang med små pastaer og en kødbouillon-terning i suppen og tillige lidt olivenolie. Tidligere fik hun også et kogt æg eller en omelet til aftensmad, men det var hun holdt op med, da vi besøgte hende. Til gengæld drak hun en grappa eller cognac og spiste indimellem et stykke chokolade. Hun spiste alle måltider uden hjælp.

Hendes læge havde besøgt hende en gang om måneden siden hun var 90 år. Han fortalte os senere, at hun var kommet sig

efter antibiotikabehandlingen og derfor kunne fejre sin 116 års fødselsdag med god appetit med sin "piatto de minestra" og tatarbøf med et rå æg. Til ære for besøgende og pressen havde hun sunget sin favoritsang "Parlami d'amore, Mariù". Hun fortalte også til pressen, at hun havde det godt, og så længe hun havde det godt, ville hun ikke forlade familie og venner, som alle var tilstede ved fødselsdagen.

Da vi besøgte hende igen den 17. maj 2016 sammen med hendes læge, var hun da også i bedre form, end første gang vi så hende. Hun snakkede livligt med sin læge og sang sammen med ham lokale sange (han er også musiker). Han kunne fortælle, at hun ikke tog anden medicin end afføringsmidler. Hun havde aldrig været på hospital og havde altid nægtet at komme det. For ti år siden havde hun en mavetarm-blødning, som krævede en blodtransfusion, men hun ville ikke

indlægges. Hendes læge sørgede dog for, at hun fik en blodtransfusion derhjemme. Selvom hun er faldet flere gange, har hun aldrig pådraget sig et knoglebrud. Jeg tror, at hendes læge har haft stor indflydelse på hendes overlevelse til så høj en alder. Andre praktiserende læger ville have accepteret, at hun ikke ville hospitaliseres til en blodtransfusion og dermed lade hende udånde stille og roligt i en meget høj alder. Men hendes egen læge gav hende aldrig lov til at fejle det mindste, uden at han var over hende. Han holdt hende med glæde og sang i live, og hun forgudede ham. Han meddelte mig, da hun døde, at hun var sovet ind siddende i sin lænestol. Han havde besøgt hende dagen inden. Hun havde ved afskeden trykket hans hånd, som om det var et endeligt farvel.

Sandsynligvis har hendes 90-årige katolske pater fra den nærliggende San Leonardo kirke også haft sin indflydelse. Han besøgte hende hver fredag. Han fortalte til en lokal avis, at hun havde en stærk karakter ("un carattere tenace e caparbio"), hun kunne forsvare sig selv og gav aldrig op, når hun havde sat sig noget for. Hendes niece fortalte os, at hun af familiemedlemmer blev kaldt "generalen", da hun kunne lide at dirigere og kommandere hele søskendeflokken og deres børn. Men hun kunne også være ganske ydmyg og munter. Da hun var ung, elskede hun at danse og synge. Og så var hun tillige meget troende. Hun bad meget ofte med sin rosenkrans i hånden og reciterede specielle bønner til de lokale helgener Giulio og Giuliano, som beskytter folk for ulve, slanger og andre farlige dyr.

Hun tillagde selv sit lange liv den familiære arv, god søvn, de rå æg, hjemmelavet grappa, chokolade, og fremfor alt sit positive livssyn og tro, og endelig sit valg af at leve alene uden mand.

I december 2011 modtog hun af den italienske præsident ridderordenens fortje-

neste-medalje. På sin 114-års fødselsdag blev hun interviewet af det italienske TV, og på hendes 116-års fødselsdag modtog hun pave Frans' lykønskning.

I forbindelse med de to gange, vi besøgte hende, fandt og kopierede vi dokumenter i hendes fødeby, Civiasco, i Villadossola, hvor hun gik i skole og i Palenza, hvor hun arbejdede og boede det meste af sit liv. Disse bevidner hendes forældres ægteskab og dødsfald, hendes egen fødselsdato og ægteskab, hendes søskendes fødselsdatoer, ægteskaber, børn og dødsfald, mv. Der kan næppe rejses tvivl om, at hun blev 117 år. Dette er der alt sammen redegjort for i kapitlet om hende i vores ny bog om længelevende.

Kilder

Ovenstående informationer bygger på følgende mundtlige og skriftlige kilder:

Mundtlig information fra: 1. hende selv, 2. Rosi Mariella Santoni (født i 1943), gift med Emmas søster Angelas anden søn Antonio Sala (født i 1937), 3. hendes niece, Maria Antonietta Sala, Emmas søster Angelas datter (født i 1945), og 4. hendes læge dr. Carlo Bava.

På vores første besøg i oktober 2015 besøgte vi niecen Maria Antonietta Sala i hendes eget hjem. Hun har indsamlet og katalogiseret slægtstavler over Emma Moranos forældre og søskende. Disse gav os de nødvendige oplysninger, så vi vidste i hvilket arkiver, vi kunne finde de originale dokumenter.

På vores efterfølgende besøg i maj 2016 besøgte vi arkiverne i følgende kommuner: Civiasco, Verbania, Villadossola og Santhia. Her fik vi kopier af alle relevante dokumenter, som indgår i dokumentationen og valideringen af hendes alder (se vores kapitel i: Bernard Jeune, Heiner Maier and James

W. Vaupel (eds.). *Advanced in Research on Centenarians and Supercentenarians*. Springer Verlag 2018 (in Press.).

Skriftlig information er udover ovennævnte arkiv-dokumenter indhentet fra følgende avis- og tidskriftsartikler, som især var publiceret i forbindelse med hendes 116-års fødselsdag, da hun blev verdens ældste den 12. Mai, 2016 efter Susannah Mushat Jones fra USA døde, og i forbindelse med hendes egen død den 15. april 2017: 'Qui. Magazine di ECOrisveglio', Supplemento no. 129 (2. december, 2011); 'New York Times' (14. februar 2015); 'La Stampa' (29. november 2015); 'Agence France Presse' (30. november 2015); 'La Parisienne' (30. November 2015); 'The Guardian' (30. november 2015); 'ECOrisveglio' (18. maj 2016); 'El Pais' (18. maj 2016); 'La Stampa' (15. april 2017); 'The Washington Post' (15. April 2017); 'Jyllands Posten' (15. April 2017).